

АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНИХ ВИМОГ КАДРОВОГО ДИПЛОМАТА УКРАЇНИ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

ANALYSIS OF PROFESSIONAL REQUIREMENTS OF UKRAINE'S DIPLOMATED PERSONNEL ON THE WAY OF MODERN CONVERGENCE

Пушкіна О.В.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

Палєєва Ю.С.,
старший викладач кафедри права
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

Чебикіна Т.С.,
старший викладач кафедри права
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

У контексті сучасних перетворень, які розпочалися ще із часів проголошення незалежності України й отримали новий поштовх у зв'язку з останніми виборами Президента України, постає актуальне питання щодо аналізу професійних вимог кадрового дипломата. Наголошується на тому, що дипломатичний співробітник є не просто громадянином України, який свідомо йшов на державну службу, а людиною, яка представляє та захищає державні інтереси, виступає від імені та за дорученням держави у вирішенні питань, що належать до її компетенції.

У статті наведені приклади з робіт відомих дипломатів, які мають визнаний авторитет і вважаються класиками дипломатії. Запропоновані для аналізу критичні бачення відомих українських дипломатів, Надзвичайних і Повноважних Послів України. Вони є вкрай важливими, оскільки високий дипломатичний ранг говорить про те, що їхня думка є вваженою і базується на багаторічній практичній діяльності.

Зауважується, що чинне законодавство України в цій сфері відповідає європейським стандартам і вимогам сьогодення. Підтвердженням цього є ухвалення у 2018 році нового Закону України «Про дипломатичну службу» на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». Чинне законодавство України визначає, що основними принципами дипломатичної служби є патріотизм, обстоювання національних інтересів України, пріоритет прав та свобод людини і громадянина, демократизм і законність, гуманізм і соціальна справедливність, професіоналізм, компетентність, ініціативність, об'єктивність, чесність, порядність, належне виконання службових обов'язків і додержання трудової дисципліни.

Варто пам'ятати, що дипломати сприяють утвердженню міжнародного авторитету України, піднесенню у світі її ролі як надійного і передбачуваного партнера, формують імідж держави на міжнародній арені, а зовнішня політика уряду може правильно й успішно проводитися, якщо вона буде спиратися на дипломатів, людей досвідчених, чесних, розумних, неупереджених, які керуються виключно почуттям обов'язку.

Сформульовані пропозиції щодо якостей та моральних складників сучасного дипломата в контексті історичного переосмислення.

Ключові слова: зовнішня політика, міжнародна політика, принципи дипломатичної служби, професійна дипломатія, реформування, чинне законодавство, українська дипломатія.

Contemporary transformations in the state began after the proclamation of Ukrainians' independence. They received a new motivation after the last election of the President of Ukraine. The question of analyzing the professional requirements of a staff diplomat is becoming actual. A diplomatic officer is not just a citizen of Ukraine, who deliberately went to a civil service. This is a person who represents and defends the state interests, speaks on behalf of the state.

The article provides examples from the works of famous diplomats. They have a recognized authority and are considered the classics of diplomacy. The critical views of the well-known Ukrainian diplomats are important. Because a high diplomatic rank suggests that their opinion is based on many years of practice.

The current legislation of Ukraine in this area meets European standards' and requirements of the present. In 2018 the new Law of Ukraine on Diplomatic Service was adopted for the implementation of the Ukraine – 2020 Sustainable Development Strategy. The current legislation of Ukraine determines that the main principles of the diplomatic service are patriotism, defending the national interests of Ukraine, the priority of human and civil rights and freedoms, democracy and legitimacy, humanism and social justice, professionalism, competence, initiative, objectivity, honesty, decency, due performance of official duties and observance of labor discipline.

Diplomats help to establish the international authority of Ukraine, form the image of the state in the international arena. The foreign policy of the government can be properly and successfully conducted if it is based on people who are experienced, honest, intelligent, unbiased. They should be guided by a sense of duty.

The proposals on the qualities and moral components of a modern diplomat in the context of historical rethinking are formulated.

Key words: current legislation, foreign policy, international politics, principles of the diplomatic service, professional diplomacy, reform, Ukrainian diplomacy.

Постановка проблем. Останнім часом стають популярними дискусії про занепад ролі професійної дипломатії у здійсненні зовнішньої політики. Наголошується на тому, що важливі та гострі міжнародні проблеми вирішуються не дипломатами, а політиками – керівниками держав та прем'єрами, а дипломати втрачають своє значення [5, с. 438]. Категорично не погоджуємося із цим судженням. Видатний дипломат Гарольд Нікольсон уважав, що зовнішня політика уряду може правильно й успішно проводитися, якщо вона буде спиратися на дипломатів, людей досвідче-

них, чесних, розумних, врівноважених, мужніх, неупереджених, людей скромних, які керуються виключно почуттям обов'язку, які розуміють небезпеку хитрості і визнають значення розуму, обережності, терпіння і такту [4, с. 51–52]. Нагадуємо, що автор є класиком дипломатії, а зазначені характеристики вкрай важливі і в сучасних реаліях.

Суперечливу реакцію громадськості викликав Указ Президента України П. Порошенка № 275/2019 від 18 травня 2019 р. «Про присвоєння дипломатичного рангу» Надзвичайного і Повноважного Посла голові постій-

ної делегації Верховної Ради України в Парламентській Асамблеї Ради Європи В. Ар'єву, голові постійної делегації Верховної Ради України у Парламентській асамблеї Організації з безпеки та співробітництва (далі – ОБСЄ) А. Герасимову та заступнику міністра закордонних справ України Є. Божку. По-перше, невдоволення пояснюється тим, що такі високі ранги були присвоєні не кадровим дипломатам, по-друге, присвоєння чергового дипломатичного рангу здійснюється з дотриманням строків перебування в дипломатичних рангах.

Актуальність статті. «Будувати власну державу – таке завдання постало перед Україною, – писав міністр закордонних справ України 1991–1994, 2000–2003 рр. А. Зленко. – Для дипломатичної служби це означало, насамперед, створення базових атрибутів держави, у тому числі, дипломатичне визнання міжнародним співтовариством, підтвердження суверенітету, визнання державних кордонів і територіальної цілісності. Перша половина 1992 р. – це час, коли Україну починали зв'язувати зі світом нові узи дипломатичного визнання <...>» [3, с. 17].

З вищезазначеного постає актуальне питання про підготовку кваліфікованих дипломатів на теренах сучасної незалежної України. Адже в Декларації про державний суверенітет зазначається, що Україна є рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню миру і міжнародної безпеки. Як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій [1].

Стан дослідження. Дипломатична служба і професійна підготовка кадрових дипломатів – це питання, які цікавили інтелігенцію держав завжди. Видатні дипломати Гарольд Нікольсон і Ернест Сатоу наводили своє бачення професійних здібностей та моральних якостей кадрових дипломатів. Особливу увагу можна звернути на такі роботи: «Основи дипломатичної служби» В. Зоріна, 1977 р.; «Британська дипломатична служба» В. Матвеева, 1984 р.; «Дипломатична служба США», 1987 р., «Дипломатична служба Італії» Т. Зонова, 1995 р. На сучасному етапі: «Ділова культура дипломата Н. Тимошенко, 2014 р.; статті Ю. Кочебея 2001 р. та М. Кулінич 2004 р. в «Науковому віснику Дипломатичної академії України» заслуговують на особливу увагу. «Дипломатія і політика. Україна у процесі динамічних геополітичних змін» Ю. Зленка є аналізом того, як починала і чого досягла за роки своєї незалежності наша країна.

Виклад основного матеріалу. У 2017 р. відзначалося 100-річчя української дипломатії, яка бере свій початок з 1917 р. Багато цікавих ідей і аналітичних суджень наводили дипломати, спираючись на свою практичну діяльність і досвід. Передусім зверталась увага на професійну підготовку дипломатів.

Заступник міністра закордонних справ України В. Боднар зауважив: «Сторіччя української дипломатичної служби – це не лише важлива віха нашої інституційної історії, але й привід для роздумів про зв'язок засадничих принципів модерної української дипломатії з основами національної дипломатії, закладеними нашими попередниками» [10].

Український дипломат, Надзвичайний і Повноважний Посол України Ю. Костенко вважає, що нам не вдалося розбудувати дипломатичну службу так, як цього хотілося із самого початку. Тобто ми не змогли її забезпечити відповідними кадрами. У дипломатичній службі було багато випадкових людей. Процес кадрового забезпечення об'єктивно дуже складний і має досить багато недоліків. І це зрозуміло. У нас не було відповідної підготовки кадрів у 90-х рр. Молодь не дуже приваблювали перспективи працювати у Міністерстві закордонних справ (далі – МЗС) понаднормово. Український дипломат, Надзвичайний

і Повноважний Посол, незалежний експерт І. Турянський висловлює думку, що кадрової політики сьогодні в дипломатичній службі України, на жаль, немає [9].

Звісно, багато фахівців зазначають, що дипломатична служба України перебуває на стадії становлення, із цим неможливо не погодитися. Захист національних інтересів України, прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном є першочерговим. Кожна держава незалежно від її політичного або економічного становища повинна мати потужну дипломатичну службу із професійно укомплектованими кадрами.

Чинне законодавство України визначає, що основними принципами дипломатичної служби є патріотизм, відстоювання національних інтересів України, пріоритет прав та свобод людини і громадянина, демократизм і законність, гуманізм і соціальна справедливість, професіоналізм, компетентність, ініціативність, об'єктивність, чесність, порядність, належне виконання службових обов'язків і додержання трудової дисципліни [2]. Прорахунки в кадровій політиці дипломатичної служби можуть стати перепорою у просуванні інтересів країни на міжнародній арені.

На нашу думку, законодавча база України у сфері підготовки кадрових дипломатів відповідає всім вимогам і орієнтована на сучасні закордонні стандарти. Основними нормативно-правовими актами є: Конституція України, Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р., Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р., Кодекс законів про працю України, закони України «Про державну службу», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про Кабінет Міністрів України» та інші нормативно-правові акти України.

У 2018 р. набрав чинності новий Закон України «Про дипломатичну службу», який замінив Закон від 20 вересня 2001 р. У пояснювальній записці від 20 листопада 2017 р. до нового Закону зазначається, що він розроблений із метою реформування дипломатичної служби на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5. Основними завданнями є встановлення нових правових і організаційних засад функціонування дипломатичної служби як державної служби особливого характеру. Новелами є положення, що стосуються підходів до професійного навчання посадових осіб дипломатичної служби.

Отже, дипломатична служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній із реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Закон зазначає, що до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу, встановлюють певні вимоги, як-от наявність вищої освіти зі ступенем не нижче магістра, володіння відповідним рівнем професійної компетентності згідно з вимогами, визначеними МЗС України, володіння іноземними мовами в обсязі, необхідному для виконання посадових обов'язків, стан здоров'я, який дозволяє бути направленим у довготермінове відрядження. Звісно, ці вимоги є основоположними для реалізації основних завдань органів дипломатичної служби щодо забезпечення захисту національних інтересів України, реалізації зовнішньополітичного курсу України, захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном, сприяння утвердженню міжнародного авторитету України, піднесення у світі її іміджу як надійного і передбачуваного партнера, забезпечення дипломатичними засобами і методами захисту суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів, координації діяльності

державних органів щодо забезпечення реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу України, вивчення й аналізу політичного й економічного становища у світі, зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, діяльності міжнародних організацій, забезпечення державних органів інформацією, необхідною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики України [2].

Дипломатичний співробітник є не просто громадянином України, який свідомо йшов на державну службу у структури зовнішньополітичного відомства, не просто висококваліфікованим спеціалістом, який добросовісно виконує службові обов'язки в порядку, встановленому законом, коштом державного бюджету, а людиною, яка представляє та захищає державні інтереси, виступає від імені та за дорученням держави у вирішенні питань, що належать до її компетенції. Головні її якості – добросовісність та професіоналізм у служінні державі й українському суспільству.

Спеціаліст з мови дипломатичних документів Н. Тимошенко, яка активно досліджує питання офіційного, дипломатичного та ділового етикету, зазначає, що для дипломатичного співробітника абсолютно необхідні:

- глибоке розуміння цілей, завдань і особливостей зовнішньополітичного курсу України;
- здатність до стратегічного бачення розвитку подій;
- спостережливість;
- уміння побачити та виділити основне;
- уміння об'єктивно аналізувати проблеми, здатність виробляти компетентні рекомендації, самостійно ухвалювати рішення;
- дотримання особливо строгої дисципліни;
- лояльність до свого уряду;
- уміння грамотно, доступно та переконливо висловлювати думки як в усній, так і в письмовій формі;
- широкий політичний світогляд, високий загальноосвітній та культурний рівень;
- уміння встановлювати та підтримувати довірливі ділові відносини з оточенням;
- практично абсолютне знання іноземної мови (мов);
- знання протокольної практики і прийнятих норм ділового етикету та протоколу країни перебування [7, с. 13].

Український дипломат, Надзвичайний і Повноважний Посол України Ю. Кочубей слушно зазначає, що існує діалектичний взаємозв'язок «іміджів»: дипломата і країни, яку він представляє. Розуміння такого взаємозв'язку ставить завдання і перед навчальними закладами, де готують фахівців для роботи за кордоном. Важливо також пам'ятати, що репутація дипломата має велике значення і всередині країни. Вона зміцнює довіру населення до зовнішньополітичної лінії Президента й уряду, до конкретних рішень щодо тих чи інших дипломатичних заходів і акцій [8, с. 31, 33].

Висновки. Г. Нікольсон вказував на те, що гарного дипломата характеризує терпіння, правдивість, врівноваженість, гарний характер, акуратність, скромність, лояльність, спостережливість, обережність, гостинність, чарів-

ність, мужність, такт – ці особисті якості є самі собою зрозумілі. Незважаючи на те, що англійське видання Harold Nicolson "Diplomacy" побачило світ у 1938 р., перелічені вимоги є на диво актуальними і сьогодні.

Відомий британський учений, дипломат та автор книги «Керівництво з дипломатичної практики» Е. Сатю додає гарний настрій, гарне здоров'я, уміння оцінювати ситуацію, але потім підсумував, що співробітник закордонної служби має бути обдарований чотирма характеристиками: чесністю, здоровим глуздом, різнобічністю й уявою [6, с. 130–131].

Вважаємо, що, крім вищезазначених якостей, майбутній дипломат повинен володіти додатковими талантами та здібностями. Бажанням показати та зарекомендувати Україну на міжнародній арені з найкращого боку, акцентувати увагу на її позитивних характеристиках та історичних здобутках. Повинен бути патріотом і завжди обстоювати інтереси своєї країни на міжнародній арені. Формувати позитивний імідж України. Іти на компроміси, але не забувати, що Україна понад усе. А для цього необхідно мати компетентності, яких вчать не тільки у вищих навчальних закладах. Варто пам'ятати, що більшість дипломатів-практиків сходяться на думці, що знань на рівні університетського диплома з відзнакою недостатньо для роботи в цій сфері. Зазначені навички з'являються з набуттям практики, просуючись дипломатичними рангами, починаючи з аташе.

Допускаємо, що деяким може здатися, що ці вимоги є надуманими, але, як слушно зазначає один із відомих дипломатів, «<...> навряд чи ми можемо вимагати, щоб дрібний службовець мав ці рідкісні характеристики». Такі моральні цінності, як чесність, патріотизм, а також службовий обов'язок, на перший погляд, можуть виглядати старомодними, але є чи не найважливішими для дипломатичної служби. Варто мати на увазі й тривале перебування дипломата у відрядженні. Не менш важливими є відмінна пам'ять, фізична витривалість і почуття гумору.

Отже, Україна має давню дипломатичну історію, яка бере свій початок не стільки з 1917 р., а ще із часів існування Київської Русі. Це дає змогу сказати з упевненістю, що ми маємо дипломатичний фундамент, який будувався століттями. Так, справді, після проголошення незалежності України нам не вистачило професійних кадрів. Сьогодні ми маємо законодавчу базу, яка відповідає всім європейським стандартам. Ухвалення нового Закону «Про дипломатичну службу» є яскравим підтвердженням цього. На особливу увагу заслуговує те, що недавні вибори Президента України показали палке бажання громадян активно змінювати державу. З'являється потреба в нових, професійно підготовлених кадрах у дипломатичній сфері, орієнтованих виключно на Україну. Чинне законодавство є твердою базою для підготовки кадрових дипломатів, але не варто забувати і про моральний складник.

Отже, професія дипломата, на перший погляд, може виглядати доступною і нескладною, але вона має тільки її притаманні особливості, які молодий кар'єрний дипломат опанує роками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
2. Про дипломатичну службу: Закон України від 7 червня 2018 р. № 2449–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19>.
3. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків: Фоліо. 2003. 559 с.
4. Нікольсон Г. Дипломатія. Перевод с англ. под ред. А. Трояновського. Москва: ОГИЗ Государственное издательство политической литературы, 1941. 154 с.
5. Попов В. Современная дипломатия: теория и практика. Дипломатия – наука и искусство. Москва: Международные отношения, 2010. 576 с.
6. Сатю Е. Керівництво з дипломатичної практики / за заг. ред. Ф. Молочкова. Москва: Інститут міжнародних відносин, 1961. 495 с.
7. Тимошенко Н. Ділова культура дипломата. Київ: Знання, 2014. 199 с.
8. Кочубей Ю. Імідж дипломата – імідж країни. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2011. Вип. 5. С. 30–33.
9. Костенко Ю. «Найголовніше завдання – досягти перемоги над ворогами на дипломатичному фронті». URL: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/ukrayinskiy-dyplomatiyi-100>.
10. Сучасна українська дипломатична служба: шлях тривалістю 100 років. URL: http://www.gdip.com.ua/pages/view/suchasna_ukrainska_diplomaticzna_sluzhba_shlyah_trivalisty_u_100_rokv.